

COMUNICACIÓ NÚM. 10 RECERCA	TÍTOL COMUNICACIÓ La diversitat lingüística, una realitat i un valor d'educació en la convivència
INSTITUCIÓ Universitat de Barcelona	AUTOR/A Núria Sánchez Quintana Margarida Cambra Giné

Resum

L'estudi que presentem, centrat en les representacions de la comunitat educativa sobre la pluralitat lingüística, respon a l'objectiu d'aprofundir en el coneixement de les realitats plurilingües del món escolar, tot considerant-les afavoridores de l'aprenentatge i dels valors relatius a la convivència en la diversitat.

El treball s'ha basat en unes activitats dutes a terme en una escola de primària com una experiència de reflexió i diàleg entre mestres i aprenents. Els participants, per mitjà d'una sessió de debat a l'aula sobre els seus repertoris lingüístics, tenen l'oportunitat de prendre consciència de la seva relació amb les llengües, i posar-la en comú, i també de les seves creences sobre la diversitat lingüística, la seva idea de convivència. La recerca ha analitzat aquestes dades, a més d'uns relats de vida lingüística de mestres i alumnes, en què no sols trobem informacions sobre les seves vivències, les llengües que usen i els recorreguts d'aprenentatge, sinó també l'expressió d'emocions i valors, així com entrevistes amb els pares i mares d'alumnes.

Mostrarem alguns fragments de les diferents dades, amb la intenció d'aportar evidències dels efectes positius d'aquestes tasques pel que fa al treball educatiu contra la discriminació, el rebuig i l'exclusió. Es tracta d'observar les condicions per al desenvolupament de l'empatia, de la sensibilitat per les dificultats dels nouvinguts, i d'actituds favorables davant les varietats lingüístiques, la diversitat cultural i ètnica i el plurilingüisme.

Paraules clau: *diversitat, plurilingüisme, relats de vida lingüística, representacions, creences*

Introducció

Com a grup de recerca (PLURAL) dedicat a l'estudi dels plurilingüismes escolars, considerem que treballar-los contribueix a la introducció de valors no racistes a l'escola. Ens mou el convenciment que la **convivència en la diversitat lingüística** pot actuar com a model i impuls cap a la convivència en una societat plural.

Aquest treball s'inscriu en el marc teòric propi dels estudis sobre plurilingüisme del **Consell d'Europa**. Aquest organisme postula i promou una educació plurilingüe a Europa, ja que considera el plurilingüisme una competència i un valor que s'avé amb els ideals de ciutadania democràtica, cohesió social, etc. (Coste, 2008).

Objectius

- Aprofundir en la comprensió del fenomen plurilingüe als centres escolars.
- Fer aflorar les representacions que els membres de la comunitat es formen sobre el plurilingüisme.
- Propiciar l'ús d'instruments —relats de vida lingüística— que provoquin una reflexió i una presa de consciència sobre la realitat plurilingüe.
- Posar en pràctica experiències docents que puguin ser un punt de partida per al disseny de nous recursos pedagògics.

Preguntes de recerca

- 1) Quines són les representacions i els valors associats dels membres d'una comunitat escolar altament plurilingüe sobre la diversitat lingüística?
- 2) De quina manera el docent llega als aprenents un sistema de valors pel que fa a la diversitat i la pluralitat lingüística?
- 3) Com es poden fer evolucionar des de l'escola estereotips i representacions jerarquitzades de les llengües i minorar la ignorància sobre les relacions entre elles i sobre la competència plurilingüe?

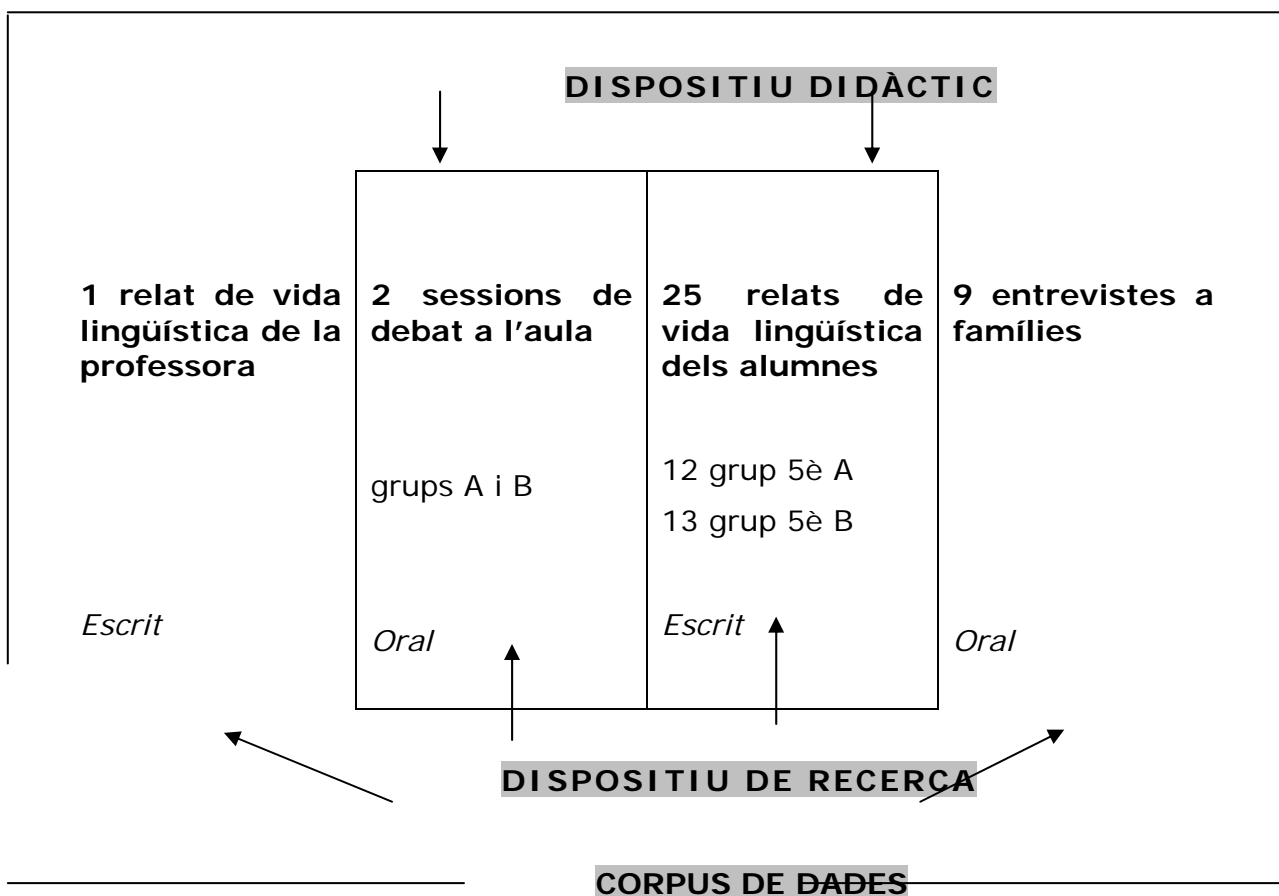
Metodologia

El disseny i desplegament de l'estudi dóna peu a dur a terme unes **experiències docents** destinades a la **creació d'un corpus de dades** sobre el qual posteriorment s'ha fet l'**anàlisi**. Es tracta d'una recerca etnogràfica amb la participació activa dels «investigats» que recull diferents perspectives (mestres, alumnes, famílies) per a benefici de tots: la recerca contribueix a la presa de consciència, al diàleg i als intercanvis dels participants sobre les realitats lingüístiques; tot això respectant els implicats i restituint-los la «veu». L'estudi s'ha fet en un CEIP públic situat al centre de Barcelona, en un barri amb una població molt heterogènia.

Com a investigadores docents, les nostres principals comeses han estat:

- 1) Recollir i generar dades per tractar de trobar evidències sobre allò que a vegades té el caràcter de simples intuïcions.
- 2) Interpretar aquestes dades mitjançant mètodes d'anàlisi del discurs.

Representem el corpus de dades recollit en l'esquema següent:

Els **instruments** mitjançant els quals s'ha constituït el corpus són: el relat de vida lingüística, l'observació de la sessió de classe (on s'expressaren sobre els repertoris lingüístics, les trajectòries, etc.) i les entrevistes orals.

El marc d'**anàlisi** s'inspira en els models de diversos autors, entre els quals hi ha: Bertaux (1997), Deprez (1994 i 2000), Kerbrat-Orecchioni (2005) i Chabanne (2006). Cadascun té en compte tres àmbits d'anàlisi, que tenen certs espais de coincidència:

- La realitat factual: *què va passar?*
- La dimensió semàntica (simbòlica): *com ho va viure la persona? com ho interpreta?*
- La dimensió discursiva: *com ho diu?*

Resultats

El relat de vida lingüística de la mestra:

- El relat de la professora¹ —i en general el dels adults implicats, a diferència del dels nens— està molt **estructurat** i segueix un **ordre cronològic** estricta. Hi tenen cabuda no sols l'expressió d'experiències, sinó també emocions, opinions, descripcions, valoracions, etc.
- S'observa una **evolució** des d'una infantesa pràcticament monolingüe fins a una vida adulta en la qual parla català i castellà indistintament.
- Recupera alguna de les **emocions** de la seva adolescència i alguna anècdota mitjançant la qual relata **les seves dificultats** en les primeres classes de Magisteri.
- Fa explícita la seva **valoració, positiva**, de l'experiència plurilingüe, mitjançant adjectius valoratius (com «molt enriquidora»).
- Recupera també **vivències** i emocions relacionades amb la seva adaptació a nous contextos, la qual cosa provoca una **conscienciació de les pròpies**

¹ Es presenta com a plurilingüe. Ha viscut deu anys a la Suïssa francòfona, on van néixer els seus fills; a casa mantenen l'ús de tres llengües: castellà, català i francès.

representacions i la mou a revisar algunes concepcions i reforçar l'**empatia** per la situació dels alumnes.

La sessió de debat a l'aula:

- Podem copsar una **gran motivació** pel tema del plurilingüisme i un alt nivell de **participació** dels aprenents.

- Veiem que disposen de **repertoris amplis** (en algun cas quatre llengües), que viuen el contacte de llengües amb total naturalitat i que practiquen contínuament el **canvi de codi**. Això denota **versatilitat**, és a dir, capacitat per adequar la seva parla a diversos interlocutors, canals i situacions, i **competència comunicativa**.

- És evident que els alumnes fan del repertori de llengües un **objecte de valoració**, allò de què es poden sentir orgullosos, la qual cosa reforça **la seva autoestima** (especialment en aquells que no destaquen en altres matèries).

- Advertim **reflexions metalingüístiques** sobre els trets de les llengües i comparacions entre elles: accents, ús dels pronoms de tractament, etc. Perceben clarament les **varietats** d'una mateixa llengua (l'espanyol a Colòmbia, Argentina, Andalusia, etc.). Es refereixen a elles com «parlar raro», expressant la sensació d'estranyesa respecte a altres accents: *rar / no comú / diferent*.

- Afloren **estereotips** (per exemple: els andalusos criden). La mestra fa explícit allò comú, **aprofita l'oportunitat** de parlar de les llengües, de com s'assemblen i del seu origen comú.

- Es fa palès que l'ús de les llengües és determinat primer per l'**espai**: l'aula, el pati, etc.; després per l'**interlocutor** (segons la seva llengua primera, tot i que hi ha excepcions); finalment pel **canal de comunicació**.

Els relats de vida lingüística dels alumnes:

- El contingut dels relats de vida escrits pels alumnes **és congruent** amb el que han expressat durant la sessió de classe sobre repertoris, interlocutors, etc. A diferència dels adults, gairebé no narren anècdotes. Alguns d'ells expressen desitjos i projectes per al futur.
- L'àmbit al qual donen un lloc especial és de les **emocions i el de les valoracions** de les llengües.
- Mostren una **evolució** dels seus sentiments des de «em sentia una mica rara» fins a «ho entenc tot perfectament». Apreciem **un sentit de consecució**.
- Expressen valoracions sobre les llengües, una gran **motivació i l'afany per aprendre'n** de noves.
- En els relats d'alumnes de famílies catalanoparlants, destaca l'expressió de sentiments i actituds **d'empatia per l'aventura dels nouvinguts** i de bona disposició per ajudar-los quan encara no parlen la llengua vehicular.
- També hi ha paraules per expressar **els gustos i les preferències**, amb arguments curiosos, a vegades seleccionant-les segons les funcions (per a la lectura, per exemple); tot plegat amb matisos i mostrant força flexibilitat.
- Expliquen com faciliten al nouvingut la incorporació al **joc**, entès com una activitat de **mediació**, que es pot fer sense necessitat de comprensió verbal mentre no aconsegueixen entendre's lingüísticament —cosa que no triga gaire, segons el seu parer— i, d'aquesta manera, **integrar-se al grup**.
- En aquesta preocupació evident pels nouvinguts, creuen en una altra estratègia facilitadora de la comunicació i l'aprenentatge: **parlar castellà quan no els entenen** en català. Restitueixen així la importància de la llengua com a eina de comunicació.

Les entrevistes amb les famílies:

- Després de vuit anys d'escolarització dels seus fills (de P3 a 5è) expressen de manera explícita **valors positius** pel que fa l'entorn plurilingüe en el qual s'han educat.
- Algunes persones comenten el **paper fonamental del centre** escolar com a primer entorn d'acollida per ser un àmbit natural de creació de lligams d'afecte i suport.
- El **contacte amb el català** a través dels seus fills i dels treballs escolars serveix a algunes mares d'estímul per aprendre la llengua.

Conclusions

- 1) Les representacions sobre la diversitat lingüística s'expressen en els adults (docents i familiars) associades a termes com *riquesa, oportunitats*, etc., és a dir, a **valors positius**. Els alumnes es refereixen a la diversitat com una realitat viscuda amb **naturalitat** i com un element de valoració personal. Expressen un gran afany per ampliar els seus repertoris lingüístics i manifesten actituds d'ajuda i solidaritat entre ells en la convivència amb les diverses llengües.
- 2) Les representacions, valors i actituds, tot i que s'expressen de manera diferent entre adults i nens, són **coincidents** entre els diversos col·lectius, perquè es construeixen entre tots, a partir de **les aportacions de cadascú**. La mestra, a través del dispositiu didàctic i l'ambient creat, la manera de liderar les activitats i el seu propi discurs —que encarna els valors que ensenya—, afavoreix l'acceptació, el respecte i el gust per l'alteritat.
- 3) El treball sobre la diversitat lingüística a través d'experiències docents propicia **l'emergència de valors**, estereotips, idees generalitzades sobre el prestigi de les llengües, etc. A més, **permet treballar-hi**, així com concebre futures activitats docents que contribueixin a fer avançar aquestes idees.

Institut de Ciències de l'Educació Josep Pallach
Tel.: (34) 972 41 87 02 - (34) 972 41 87 03 - Fax: (34) 972 41 82 47
simposi.ice@udg.edu
<http://www.udg.edu/simposiice>